

попереднього засудження. Перше легальне визначення повторності злочинів, яке містило ознаки рецидиву містилося у Зводі законів 1832 року.

Вагомий внесок у розвиток інституту повторності та кримінального права в цілому було зроблено в радянський період, який створив суттєві передумови для сучасної нормативної регламентації інституту повторності злочинів. Тож нормативне закріплення інституту повторності у кримінальному праві є об'єктивно необхідним та прийнятним для українського населення та кримінального законодавстві нашої країни в цілому.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 28.10.1960 №2001-05 // Відомості Верховної Ради України. – 1961. – №2. – Ст. 14.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. №2341-14 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №25–26. – Ст. 131.
3. Історія держави і права України: Академічний курс: У 2 т.: Підручн. для студ. юридичн. спец. вузів / Ред. В. Я. Тацій, А. Й. Рогожин; Академія правових наук України, Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. – К.: Ін Юре. – 2000 – Т.1. – 2000. – 646 с.
4. Кривошеин П. К. Повторность в советском уголовном праве: теоретические и практические проблемы / П. К. Кривошеин. – К.: Вища школа, 1990. – 159 с.
5. Устрицька Н. І. Кваліфікація повторності злочинів: монографія / Н. І. Устрицька. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 216 с.
6. Перший (Старий) Статут Великого князівства Литовського 1529 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: constituanta.blogspot.com.
7. Статут Великого князівства Литовського, виданий у Кракові в 1588 році (Витяг) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua>.
8. Текст Широкої Руської Правди. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua>.

УДК 343.121.4(091)

ТУЗОВ Роман

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПРАВА НА ЗАХИСТ ЗА РУСЬКОЮ ПРАВДОЮ ТА ЛИТОВСЬКИМИ СТАТУТАМИ

Актуальність теми полягає у тому, що процесуальний статус підозрюваного виступає важливою гарантією захисту особи від необгрунтованого процесуального примусу, безпідставного обвинувачення та засудження, питання забезпечення права на захист підозрюваного у кримінальному провадженні сприяє саме цьому.

Дана тема досліджувалася такими вченими, як: Д. П. Вашук, К. Б. Каліновскій, М. С. Пасічник, А. В. Смірнов, К. І. Яблонскис та іншими.

У Київській Русі, формувалася система кримінального судочинства шляхом, яка забезпечувала захист прав та свобод людини, надавала пра-

во захищати себе (підозрюваного чи обвинуваченого) у суді та сприяла становленню правозахисного інституту. Тобто поряд із обов'язком доказування вини підозрюваного (обвинуваченого) активно розвивається функція захисту, що полягає в обов'язку доведення, на основі зібраних доказів та пояснень свідків, безпідставності обвинувачення у формі спростування викладених обвинуваченням тверджень, які слугують на підтримку вини підозрюваного (обвинуваченого).

IX–X ст. на Русі існувала система норм усного звичаєвого права. Найдавнішою історичною пам'яткою першого писаного збірника законів Київської Русі є «Руська Правда» [5, с. 90].

Інститут захисту та писемне право розвиваються в особливих історичних умовах общинного співжиття, тобто захист, обвинувачення, покарання ставали функціями общини. Роль захисників, наприклад, виконували рідні та приятелі сторін, «послухи» та «видоки».

У період Київської роль захисників у судах виконували родичі та добрі знайомі сторін, а в добу зародження писаного систематизованого законодавства і панування звичаєвого права функція захисника зводилася до товариської допомоги, а не професійної діяльності.

У ході судового розгляду позивач повинен був довести висунене проти підозрюваного звинувачення, а відповідач – свою невинуватість. У наявності абсолютно рівні права обох сторін. Адже, «презумпція невинуватості» в сучасному праві свідоцтво того, що «стороні захисту закон надає права не рівні, а дещо «збільшені», пільгові порівняно з правами сторони звинувачення. Згідно презумпції невинуватості обвинувачений не зобов'язаний доводити свою невинуватість, хоча має право це робити» [7, с. 35, 36].

За часів правління Ярослава Мудрого особа, яка, наприклад, підозрювалася у вбивстві, мала сама забезпечити свій захист – чоловік повинен був на суд привести двох свідків, які б підтвердили те, що він не винен. Трохи пізніше, в Розширеній Правді з'являються «послухи» – люди, які не захищають обвинуваченого, але беруть на себе відповідальність за цю особу і своїми одноголосними свідченнями знімають з нього обвинувачення.

«А послушства на холопа не складають, но оже не будеть свободно-го, то по нужи сложити на боярьска тивуна, а на инех не складывати. А в мале тяже по нужи възложити на закупа»[6], холоп не може бути свідком у суді, але якщо не буде вільного (свідка), то у крайньому випадку можна пожитися на свідка боярьського тіуна, але не на інших (холопів).

Як видається очевидним, захист від обвинувачення забезпечувався показаннями свідків, які сторона захисту зобов'язувалася представити для оспорювання висунутих обвинувачень.

Наступним періодом реформування правової системи є розвиток правових відносин на українських землях Великого князівства Литовського з другої половини XV ст. набув особливого піднесення. У цей час, а

саме у 1440–1441 рр., з'явилися перші письмові судові збірники [1, с. 5], відомі в історіографії як уставні земські грамоти або обласні привілеї. Це були офіційні законодавчі акти судово-адміністративного, публічно-правового, приватноправового та соціально-економічного характеру.

Важливим елементом системи захисту було так зване «вище право», своєрідний «верховний суд» при великокнязівській канцелярії. Кожен князь, пан або зем'янин, перебуваючи у суді перед старостою чи намісниками, могли заявити про своє право на переведення справи безпосередньо до великого князя литовського, а урядники лише встановлювали термін появи перед господарем: «...который княз або панъ, або землянинъ стоячи у праве перед старостою, або перед наместъники нашими, а отзовет ся до нас, господара, на вышъшее право, ино старосте, и наместъникомъ нашимъ того имъ не забороняти, рок положивши, коли мають перед нами стати» (Ст. 15) [2, с. 34].

Функції «адвокатів» у Великому князівстві Литовському покладалися на прокураторів, юридичні права яких закріплені у 9 артикулі VIII розділу I Литовського статуту [4]. Вони можуть представляти своїх підзахисних у судах у господарських, кримінальних та цивільних справах, а також повинні мати осілість у Великому князівстві Литовському, впливає швидше за все не з причин нерозробленості законодавчої бази, а вже добре уживаної практики ведення захисних дій у судових справах Великого князівства Литовського. У 8 артикулі цього ж VIII розділу («О заступенъ в суда речи одному за другого» [4]) під «адвокатом» ужито ще один синонімічний термін особи, яким позначалися захисні функції у судочинстві ВКЛ – «приятель». Приятель за цим артикулом набував статусу захисника чужих інтересів у суді лише за домовленістю, оформленою між підсудним та його захисником спеціальним письмовим документом. При цьому строго каралися особи, які намагалися сфальшувати указаний документ.

Перші історичні відомості про діяльність адвокатів в Україні відносяться до XVI ст. Такі відомості містяться у редакціях Литовського Статуту: нормами цієї величній юридичній пам'ятки визначались права, обов'язки та відповідальність адвокатів. Зокрема, адвокатів називали «прокуратори» і вони мали право захищати своїх клієнтів у суді. У першій редакції Литовського Статуту (1529 р.), наприклад, діяльності адвокатів був присвячений артикул 13 розділу VI «Про прокураторів». Зокрема, визначались ті справи, в яких могли брати участь адвокати (суперечки за землю, маєтки, справи про спричинення збитків, розбійні напади, приниження честі). Окрім того, перша редакція встановлювала і певні вимоги до особи адвоката. Так, адвокатом міг бути не лише підданий Великого Литовського князя, але й чужоземець. Проте, чужоземцю дозволялось захищати клієнта лише у справах про приниження честі:

«хто б кому честь образив, той може мати прокуратора... хоча б і не осілого у великому князівстві». В інших же справах «не може будь-який чужоземець прокуратором бути».

Друга редакція Литовського Статуту (1566 р.) надає нам набагато більше інформації про правовий статус адвоката. Зокрема, уточнюється коло справ, в яких може брати участь адвокат.

Друга редакція вже чітко розрізняє адвоката («прокуратора») та представника однієї із сторін («заступник», «заступця»), який, якщо погоджується представляти інтереси відповідача, має це робити очно, у присутності суддів. Такому «заступнику», проте, дозволялось користуватись послугами адвоката («повинен бути сам або при собі маючи прокуратора») (артикул 31 розділу IV) [3].

Цікаво, що законодавець деталізує причини, за яких особа могла скористатись послугами адвоката (артикули 32, 33 розділу IV). Такими причинами, наприклад, визнавалися хвороба, невміння кваліфіковано захистити свої права, «інші деякі причини і потреби».

Характерно, що друга редакція Литовського Статуту встановлює порядок наділення «прокураторів» правами адвоката. Зокрема, клієнт мав особисто засвідчити перед судом передачу адвокату ведення своєї справи. Законодавець приділив значну увагу діяльності адвокатів. Про це свідчить, наприклад, артикул 36 розділу IV, в якому встановлювалися причини, за яких «прокуратор» не міг захищати інтереси свого клієнта під час судового засідання. Така причина могла бути лише одна – тяжка хвороба. Причому, адвокат після видужання повинен був засвідчити перед судом під присягою про реальність своєї хвороби.

Уперше у вітчизняному законодавстві встановлювалася і юридична відповідальність адвокатів. В артикулі 35 та 36 розділу IV зазначалося, що адвокати мають бути карані за зраду своєму клієнту. Так, артикул 36 передбачав смертну кару («горлом має бути караний» [3], тобто повішанням) за те, що адвокат скористався печаткою клієнта на користь особи, що хотіла спричинити шкоду підзахисному адвоката; артикул 35 встановлював покарання у вигляді позбавлення честі для шляхтичів-адвокатів та смертної кари – для простолюдинів-адвокатів – за передачу іншій стороні документів свого клієнта (очевидно, йдеться про передачу цінної інформації).

У третій редакції Литовського Статуту (1588 р.) правовий статус адвоката порівняно з нормами Статуту 1566 р. деталізується. Зокрема, уточнюється процедура наділення «прокураторів» правами адвоката (адвокат повинен був мати листа, посвідченого вже не однією печаткою свідка, а двома печатками шляхтичів) (артикул 56 розділу IV) [8].

У третій редакції Литовського Статуту встановлюється кримінальна відповідальність за умисні протиправні дії адвоката. Так, тюремним

ув'язненням на строк у чотири тижні буде покараний адвокат, який умисно своїми діями спричинив шкоду своєму підзахисному.

Отже, внаслідок впровадження письмового законодавства, на території України з'явилися ті члени судового процесу, які поступово перетворилися на адвокатів у сучасному розумінні цього терміну, на яких покладалась функція захисту своїх підсудних. Протягом XVI ст. встановлюється і уточнюється правовий статус адвоката («прокуратора») в Україні. У різних редакціях Литовського Статуту закріплюється і розширюється коло справ, які могли бути у віданні адвокатів; організовується діяльність приватних та державних адвокатів.

Література:

1. Jablonskis K. Archyvinės smulkmenos // Praeitis. – Kaunas, 1933. – Т. II. – Р. 423–427.
2. Ващук Д. П. Адвокатура України у XV – I половині XVI століття // Адвокатура України: історія та сучасність. – Київ; Тернопіль, 2013. – С. 34–36.
3. Другий (Волинський) статут Великого князівства Литовського 1566 року [Електронний ресурс]. – 1566. – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/statut2.html>.
4. Перший (Старий) Статут Великого князівства Литовського [Електронний ресурс]. – 1529. – Режим доступу до ресурсу: <http://constituanta.blogspot.com/2012/11/1529.html>.
5. Руська правда як основний законодавчий документ давньої русі // М. С. Пасічник Квалілогія книги. – 2013 / 1 (23). – С. 89–98.
6. Русская Правда [Електронний ресурс] // ИСТОРИЧЕСКИЕ ИСТОЧНИКИ. – 1072. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.hrono.ru/dokum/1000dok/pravda72.php>.
7. Смирнов А. В. Уголовный процесс / А. В. Смирнов, К. Б. Калиновский. – СПб.: Питер, 2005. – 699 с.
8. Третій статут Великого князівства Литовського 1588 року [Електронний ресурс]. – 1588. – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/statut3.html>.

УДК 343.711(091)

ФІЛАТОВА Наталя

ФОРМИ РОЗКРАДАННЯ ЧУЖОГО МАЙНА ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ДОРАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Злочини проти власності мають давню історію, оскільки вони з'явилися з виникненням суспільних відносин.

Староруське законодавство мало диференційований підхід до караності корисливих і некорисливих посягань проти власності, серед яких виділяли крадіжку або пошкодження будь-якого майна (зброї, худоби тощо). Випадки корисливого заволодіння майном зазначалися терміном «тятьба» і хоча його етимологія вказувала на здійснення розкрадання